

Трансформація інституту сім'ї в сучасних умовах: психолого-правовий аспект

ШУМКО Яна*

науковий співробітник відділу підготовки навчально-наукових видань Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-6445>

Анотація. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сім'я має високу персональну значущість, яка є необхідним життєвим осередком, що оберігає, захищає людину. Розвиток нової, незалежної держави України неможливий без зміцнення інституту сім'ї, яка в щоденному досвіді сконцентрувала споконвічні суспільні й особистісні проблеми та цінності. Посідаючи чільне місце в архітектоніці людського буття, вона має систему унікальних духовних і матеріальних цінностей, крізь які сприймається весь світ. Сім'я є основою держави, що утворює базові передумови функціонування соціуму, за допомогою народження дітей і підтримки існування всіх її членів у результаті дії соціальних процесів, оскільки рушійною силою життя є взаємини між чоловіком і жінкою. На сучасному етапі інститут сім'ї переживає соціальну кризу, яку спричинила низка факторів. Головною причиною сімейної проблемності є конфлікти міжособистісного, соціально-побутового, психологічного та фізіологічного характеру, які передусім зумовлені соціально-економічними, суспільно-політичними та моральними умовами життя людей і їхньою здатністю долати труднощі, що виникають у повсякденній реальності. Метою статті є сприяння розвитку відповідальної особистості, зосередження на моральній культурі; висвітлення сутності та змісту поняття інституту сім'ї; науково-теоретичне обґрунтування системи й основних механізмів державного регулювання; висвітлення сучасного стану та проблеми розвитку інституту сім'ї в Україні тощо. Науковою новизною одержаних результатів є те, що на підставі дослідження вивчено й узагальнено теоретичні, організаційно-правові основи та напрями вдосконалення механізмів розвитку інституту сім'ї. Практичне значення статті полягає в розширенні та поглибленні теоретичних знань про розвиток інституту сім'ї в Україні та є спробою вирішення проблемних аспектів практичної реалізації. Ці та інші фактори є підставою для висновків про те, що родинне життя, інститут шлюбу дуже ослабли, особливо в країнах заходу. Інститут сім'ї переживає кризу, занепад і деградацію, зводиться нанівець його основна функція – продовження роду. Також слід враховувати, що відповідно до того, як суспільство безперервно змінюється, так і сім'я повинна змінюватися, пристосовуватися до соціальних змін, оскільки вона є не просто гнучким соціальним інститутом, а одним із постійних факторів людського досвіду.

Ключові слова: сім'я; держава; функції сім'ї; родина; розвиток; проблемні аспекти.

Історія статті:

Отримано: 17.01.2024

Переглянуто: 21.02.2024

Прийнято: 25.03.2024

Рекомендоване посилання:

Шумко Я. Трансформація інституту сім'ї в сучасних умовах: психолого-правовий аспект. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 154–161. doi: 10.33270/03243401.154.

* Відповідальний автор

Вступ

У сучасному українському суспільстві відбулися трансформації в усіх галузях життя, зокрема ці зміни не оминули й інституту сім'ї, який є основним середовищем розвитку культури, традицій, суспільних та особистісних цінностей, що забезпечує духовний і матеріальний розвиток людини. Сучасні зміни вплинули й на умови розвитку сім'ї, де пріоритетним стала нова модель способу сімейного життя та типів сімей, збільшилася кількість позашлюбних народжень, розлучень тощо.

Тенденції руйнування традиційних сімейних цінностей триває в усіх розвинених країнах західної цивілізації. Майже всі дослідники дійшли висновку, що традиційна форма сімейного життя віджила своє, а сформовані потреби змушують створювати іншу організацію сім'ї. Причиною цього є: переоцінка стереотипів сімейного й особистого щастя, свобода сексуальних стосунків, пропаганда егоїстичного та споживацького способу життя, небажання дедалі більшої кількості людей вступати до шлюбу за церковним або світським обрядом. У молоді в пріоритеті навчання, кар'єра та матеріальне забезпечення, досягнення певних цілей, а важливість інституту сім'ї вони піддають сумніву. Сім'я – це важлива складова цивілізованого суспільства. Вона посідає чільне місце у вихованні й становленні особистості, впливає на її життєві й моральні цінності, психологічне та фізичне здоров'я.

Матеріали та методи

У процесі дослідження було використано структурно-функціональний підхід, який визначає сім'ю як соціально організовану систему з елементами соціальної адаптації. Під час аналізу цієї теми було використано соціокультурний, соціально-філософський і теоретичний методи (вивчення, аналіз, систематизація й узагальнення). Його підґрунтям є необхідність розробки стратегії побудови та формування теорії сімейно-шлюбних відносин, статистичні звіти й аналітичні документи державних, наукових, громадських установ, що стосуються сучасних тенденцій розвитку інституту сім'ї.

Тенденції розвитку сучасної сім'ї як соціального інституту окреслено в багатьох працях. Так, Ю. Асєєва (2022) визначає сім'ю як надзвичайно складну організовану структуру з різноплановими взаємовідносинами; К. Дубич (2022) аналізує соціальну політику стосовно інституту сім'ї як комплекс соціально-економічних, нормативно-правових, соціальних, демографічних та інших заходів державного та недержавного впливу щодо виявлення, узгодження й задоволення потреб та інтересів сім'ї; І. Чеховська та І. Божук (2021)

досліджують концепцію сімейної медіації як самостійного способу розв'язання сімейних спорів; О. Скар (2021, 2020) обґрунтовує правомірність застосування засобів арттерапії як екологічного й ефективного інструмента, що сприяє налагодженню взаємодії в сім'ї; О. Цільмак (2020) зазначає, що основним і первинним осередком суспільства та головним його інститутом є сім'я. Стосунки в сім'ї між чоловіком і жінкою регулює шлюб, який є закріпленою законом формою людських відносин, і є єдино прийнятним, соціально схваленим.

Серед багатьох західних учених поширеною є думка, що сім'я переживає глибоку кризу. Це відбувається не лише в країнах, охоплених глибокою економічною та політичною кризою, а й у досить розвинених країнах Європи, США, Азії та Латинської Америки.

Результати й обговорення

Трансформація інституту сім'ї є доволі складним соціально-правовим явищем, яке потребує детальнішого дослідження та має істотне значення для будь-якого суспільства.

Інститут сім'ї має конкретно-історичний характер, він постійно змінюється та розвивається відповідно до потреб суспільства. Життя сім'ї, історичні типи, її структура залежать від загальних тенденцій зміни, розвитку суспільства. Нині активніше обговорюється необхідність захисту традиційних сімейних цінностей, які пов'язують з такими якостями, як: моральна та матеріальна підтримка, любов, дружба, взаєморозуміння та взаємодопомога у відносинах між жінкою і чоловіком. Найголовнішою життєвою цінністю є сім'я. Саме від стосунків у ній залежить реалізація особи в інших сферах життєдіяльності. Сім'я не обмежується лише родинними зв'язками, а й передбачає спільне мешкання, наявність спільних елементів побуту, сімейного домашнього господарства, розподілу праці.

Виокремлення інституту сім'ї з інших інститутів суспільства не є випадковим, оскільки саме сім'я відіграє важливу роль в історії розвитку людства, визнається всіма дослідниками основним носієм культурних зразків, успадкованих з покоління в покоління, є найважливішим соціальним інститутом, а також необхідною умовою соціалізації особистості. У сім'ї формування людини відбувається завдяки особливій системі соціальних ролей, норм, здобуття навичок поведінки.

Правовий нейтралітет держави, на підставі якого створення сім'ї є справою двох приватних суб'єктів, не може диктувати будь-яку ідеальну модель сім'ї. Ліберальна доктрина права, заснована на твердженнях соціальної колективної етики, передбачає право на рівність і свободу

вибору особистості. Держава, протегуючи різностатевим шлюбом, водночас не нехтує свободою вибору особи, а, навпаки, свобода вибору отримує значущий зміст, який слідує загальним універсальним цінностям як закону, так і моралі. Прагнення послабити соціальну значущість традиційної сім'ї є небезпечним, оскільки воно розриває основне джерело моделей соціальної інтеграції – традиційну сім'ю (Arlauskas, 2017).

У сучасній Україні, де особисте життя людини звільнилося від державної регламентації, діють такі чинники зміни шлюбу та сім'ї, як: індивідуалізація, емансипація, плюралізм, свобода. В умовах «відкритого суспільства» посилюється засвоєння молоддю західної моделі шлюбної поведінки. У сучасному українському суспільстві прослідковуємо схожі тенденції щодо розвитку сім'ї, однак вони містять національну та релігійну специфіку на рівні певних соціумів. Модель української молоді сім'ї поступово наближається до європейської, особливо це стосується шлюбного віку молоді та її поглядів щодо народження дітей (Protas, 2020).

Нині відсутня єдина нормативна модель сім'ї. У нового покоління відбувається трансформація моделі шлюбної та сімейної поведінки, підґрунтям якої є зміна поглядів на шлюб і сім'ю, способів вияву активності життєдіяльності сім'ї, емансипація, задоволення базисних потреб індивідів і суспільства, послаблення соціальної регламентації. Також спостерігається порушення етапів становлення сім'ї від реєстрації до закріплення стосунків (Protas, 2020).

Суспільні перетворення, які відбуваються у світі, пов'язані з глобалізаційними процесами. Світ став доступним для всіх, а ідея свободи й рівності найцінніша для суспільства загалом. Цінності в сучасному житті дещо змінилися та мають інший характер. Усі ідеї, норми, процеси передусім пов'язані з відносинами матеріального та духовного стану, що спрямовані на задоволення певних потреб людини та мають об'єктивно позитивну значущість загалом. Кожній людині притаманна своя ієрархія цінностей. Особисті цінності відображаються у свідомості як ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особи, закріплені життєвим досвідом індивіда, усією сукупністю його переживань, і відмежовують значущі істотні для людини, від неістотних, незначущих. Таким чином, система цінностей визначає сутність як людини, так і певної спільноти, спрямованість її дій і вчинків (Макух, 2020).

Актуальність соціологічного дослідження інституціональної трансформації сім'ї в сучасній Україні обумовлена необхідністю подолання таких кризових явищ, як зниження народжуваності,

деформація соціалізаційних процесів, порушення соціокультурної спадкоємності поколінь. Вона обумовлена також потребою суспільства в розвитку соціальної рефлексії, оскільки сім'я є первинною соціальною групою та вихідною структурою суспільства, а проблеми сім'ї є своєрідним фокусом усіх соціальних проблем. Зв'язок інституціональних змін в сім'ї з тенденціями соціально-рольових змін у контексті модернізації сучасного українського суспільства, зростання ролі інформації, знань, освіти в житті сучасної людини, що змінює форми суспільної праці й життя, впливає на уявлення людини про сім'ю (Umanets, 2022).

Серед поглядів науковців на зміни сім'ї як соціального інституту можна виокремити дві різні думки щодо ступеня й основних векторів змін: відкритість системи укладення шлюбу, емансипацію, зростання індивідуальних свобод у шлюбі, втрату сімейних цінностей.

Прихильники однієї думки говорять про негативні тенденції змін у сім'ї, розглядаючи їх як наслідок повсюдної кризи сімейного життєвого укладу, втрати суспільством цінності сім'ї як соціального інституту. Останнім часом кожна людина прагне самореалізуватися, а сім'я створює низку перешкод на шляху до цього. Таким чином, пріоритетом суспільства дедалі частіше стає позасімейна діяльність. Материнство й батьківство втрачають життєвий пріоритет, замість цього ціннісну першість посідає жага мати високий соціальний статус, підвищення рівня освіти й кваліфікації, піклування про матеріальний добробут (Morhunova, & Polishchuk, 2021).

Дослідники іншої думки доводять, що відповідно до всіх вищезазначених змін тенденції інституту сім'ї є досить позитивними як для окремих індивідів з урахуванням сімейної демократизації, так і для всього світу. Навіть за умови змін, що відбуваються, на які не завжди впливає окрема людина, слід пам'ятати про значущість сім'ї та зберігати сімейні цінності, які мають особливу унікальність (Solonenko, 2021).

Сім'я як соціальне утворення потребує різних методологічних підходів до її аналізу. Як малу соціальну групу сім'ю вивчають передусім на мікрорівні. Особливу увагу приділяють вивченню міжособової взаємодії в сімейній групі, організації сімейного життя, групової поведінки. Як соціальну інституцію сім'ю досліджують на макрорівні, аналізують її соціальні функції. Водночас функціоналісти розглядають функції сім'ї як природне вираження та реалізацію потреб соціуму, з огляду на гармонію в сім'ї та суспільстві в єдності. Представники конфліктного підходу акцентують на складному, суперечливому характері сімейних відносин, на конфліктах, що

виникають на ґрунті суперечливих стосунків у сімейних групах. Очевидно, що складність феномену сім'ї передбачає поєднання різних методологічних підходів до її соціально-філософського аналізу (Tsiurkalo, 2009).

Інститут сім'ї є одним з найскладніших правових осередків. Дослідники визначають вирішення сімейних конфліктів як дисгенічну процедуру за своїм змістом. Відповідно, в Україні спостерігаємо негативну тенденцію щодо розлучень. За даними Державної служби статистики України, за останні 20 років у державі не лише збільшилася кількість розлучень, а й зменшився рівень реєстрації нових шлюбів. Кількість традиційних сімей у країні наближається до регресивного показника, що суперечить соціальній політиці держави, де сім'я – це ключовий осередок суспільства (Ukraine in numbers..., 2020).

З огляду на статистичні дані, можна спостерігати стійку тенденцію до зменшення кількості реєстрації нових шлюбів і пряме спадання співвідношення між розлученнями та новими шлюбами. Можна припустити, що, оскільки ця тенденція стало тримається майже 20 років, то в майбутньому є вірогідність, що реєстрація шлюбів буде дорівнювати 0, що є неприпустимим з погляду соціальної політики України. Актуальною нині є проблема електронної реєстрації шлюбу в Україні. Отже, ми можемо дійти висновку, що економічне становище в країні зумовлює її демографічні показники: що гірша економічна ситуація у країні, то менше людей вступають у шлюбні відносини. Оптимальне ж економічне становище в країні є необхідною умовою як для збереження сім'ї, так і для її створення. Держава як інститут, що представляє інтереси суспільства, має знайти шляхи мінімізації суперечностей між сучасною формою шлюбних відносин (нестійкість шлюбу, плюралізація його форм) і потребою суспільства в комфортних умовах соціалізації молодого покоління, оскільки природним осередком розвитку дитини є повна сім'я, у якій її утримують і виховують мати й батько, що дає можливість засвоїти моделі поведінки відповідно до своєї статі (Sliusar, 2014). Для покращення ситуації з інститутом сім'ї в Україні, влада повинна покращити фінансово-економічну спроможність молодого населення та на правовому рівні впливати на теоретичне визначення ключових пріоритетів та завдань сім'ї. Держава зобов'язана ввести законодавчі ініціативи, що будуть мати на меті зміцнення інституту сім'ї. Одним із ключових кроків, на думку авторів, є визначення поняття «сім'я», її ознак на легальному рівні.

Можна виокремити проблемні аспекти традиційної (нуклеарної) сім'ї з погляду емпіричних і соціологічних досліджень:

- труднощі з вихованням дітей;
- явище самотності серед дітей;
- відсутність усіх членів родини у звичайному побуті;
- мала емоційна підтримка;
- почуття забуття серед членів такої родини;
- проблеми фінансового сектору;
- збільшене навантаження на побутові заняття;
- проблеми недостатньої безпеки для дітей тощо (Living, 2020).

За останнє століття в економічно розвинених країнах впроваджуються різноманітні форми сім'ї. Актуальності набуває альтернативна форма сім'ї, яка відходить від стандартної нуклеарної сімейної структури. Можна виокремити три загальні процеси, за допомогою яких створюються альтернативні форми сім'ї. Перший виникає через варіації офіційного шлюбу або його відсутності, включаючи послідовні шлюби, множинні шлюби, консенсуальні союзи, одинокі батьківство, а також одностатеві шлюби та партнерства. Друга альтернативна форма сім'ї утворюється в результаті змін у процесі розмноження, коли дитина не є продуктом статевого акту між двома людьми. Третій є результатом утворення добровільних зв'язків, які вважаються спорідненими (Furstenberg, Harris, Pesando, & Reed, 2020).

Нуклеарний тип сім'ї не підходить для забезпечення оптимальних умов життя людей у сім'ях. Вбачаємо за необхідне змінення правової політики держави для закріплення традиційного типу сім'ї на законодавчому рівні (Honchar, 2021).

У цивілізованому суспільстві збільшується кількість подружніх пар, які є прихильниками фіктивних шлюбних відносин, що ніяк не означає неможливості для сторін укласти шлюб, а є небажанням надати своїм відносинам форму, встановлену законом. Багато молодих людей прагнуть до альтернативних форм влаштування власного життя, тому й відбувається трансформація ставлення до шлюбу. Таким чином, переважна більшість країн – членів ЄС не надає цивільним шлюбом правового значення, а відносини між співмешканцями можуть регулюватися приватноправовим договором. Водночас законодавство України намагається надати таким відносинам правової форми, що є доволі спірною позицією, особливо з огляду на складнощі в практичній реалізації відповідних прав (Revutska, 2018).

В умовах сьогодення в цивілізованому суспільстві збільшується кількість подружніх пар, які не бажають укладати шлюб на самому

початку своїх стосунків або й зовсім не оформлюють офіційних відносин. Відбувається не лише еволюція форм шлюбу, а й суттєво трансформується ставлення до нього. Настання статевої зрілості та повної соціально-економічної зрілості в сучасній молоді наразі змінилася. Молоді люди досягають соціокультурної зрілості задовго до того, як стають економічно самостійними від батьків. Концепція традиційного шлюбу стає зобов'язувальною. Шлюби без реєстрації пропонують кращі можливості для пізнання життя й полегшують розрив стосунків, які склалися (Fedorenko, 2015).

Найчастіше молоді пари живуть разом, без легалізації стосунків, і легко переходять з одного союзу до іншого. Різниця між цивільним й офіційним шлюбом у тому, що любов і відданість у другому полягає не тільки в моральних, а і в юридичних, суспільних зобов'язаннях, які укріплюють сім'ю. Відповідно до п. 4 ст. 3 СК¹ сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом, і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Власне, до останнього із наведених вище варіантів створення сім'ї можна віднести спільне проживання однією сім'єю. Згідно зі ст. 51 Конституції України² сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою.

Необхідно обмежити розповсюдження інформації, яка прямо заперечує або принижує традиційні сімейні цінності, і навпаки – збільшити кількість інформаційних продуктів, що сприяють розумінню важливості для повноцінного життя міцних родинних стосунків.

Висновки

Сім'я та сімейні цінності завжди є підґрунтям будь-якого суспільства. Незалежно від культурних особливостей діти народжуються, виховуються та підрастають у сім'ях, поступово переймаючи досвід і традиції старшого покоління, стаючи повноправними представниками свого народу. Проблеми сім'ї існували завжди, однак останнім часом вони набувають швидких обертів на шляху порушення сімейних стосунків.

Саме тому так важливо усвідомити наявні проблеми та зробити все можливе для збереження сімейних цінностей.

Майбутнє України залежить від того, чи зуміємо ми зберегти наші духовні цінності, моральні ідеали, народні традиції, якими так багата українська земля. Потрібно докласти максимум зусиль, щоб сім'я продовжувала бути втіленням справжньої любові, відданості, вірності, джерелом душевної й духовної радості.

Отже, сім'я – найважливіший соціальний інститут суспільства, тобто система дій і відносин, яка виконує соціальні функції відтворення людини, здійснює соціальний контроль за вчинками своїх членів завдяки системі позитивних і негативних санкцій.

Виокремлення інституту сім'ї з інших інститутів суспільства та ретельне його вивчення не є випадковим. Саме сім'ю дослідники визнають основним носієм культурних зразків, успадкованих з покоління в покоління, а також необхідною умовою соціалізації особистості. У сім'ї людина опановує соціальні ролі, отримує основи освіти, навички поведінки.

Відомо, що правила, підвалини, звичаї та традиції сімейного життя є своєрідними й специфічними для кожного суспільства. Відповідно, здається, що саме в його суспільстві вони є найкращими та єдино можливими. Тому сімейне життя переважно розглядають з погляду етноцентризму.

Повсякденне життя сімейних груп демонструє низку напружень, амбівалентності та суперечностей, які значною мірою походять від поточного співвідношення між тиском, що чиниться, з одного боку, самою соціальною політикою, що здійснюється, а разом з нею – вимогами та повноваженнями, що впливають із соціально-історичного, економічного та політичного контексту. З іншого боку, зростають матеріальні та суб'єктивні потреби її членів, які потребують негайного реагування, що забезпечує мінімальні можливості для виживання сімейної групи.

Сучасне розуміння сім'ї не лише докорінно відрізняється від її поняття на ранніх етапах розвитку людства, а й перебуває в стані трансформації, що пов'язано, по-перше, з виникненням нових підстав створення сім'ї та, по-друге, зміною розуміння головної підстави створення сім'ї – шлюбу.

Отже, сім'я як одна з найстаріших біосоціальних спільнот нині зазнає велетенських змін, які мають глобальний універсальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм сімейного життя та шлюбу.

¹ Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

² Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

References

- [1] Arlauskas, S. (2017). Šeima kaip privatinės teisės institutas ir esminis viešosios teisės integralumo veiksnys. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 14, 9-19.
- [2] Asieieva, Yu.O. (2022). Transformation of the family institution in modern conditions. *Modern Challenges to Science and Practice: The III International Scientific and Practical Conference* (pp. 499-502). Varna, Bulgaria.
- [3] Chekhovska, I.V., & Bozhuk, I.I. (2021). Prospects for the development of the Institute of Family Mediation in Ukraine. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 2(94), 246-258. doi: 10.33766/2524-0323.94.246-258.
- [4] Dubych, K.V. (2022). Actual problems of the family as an object of social policy and social work. *Politeness. Humanitas*, 6, 3-9. doi: 10.32782/humanitas/2021.6.1.
- [5] Fedorenko, R.P. (2015). *Family psychology*. Lutsk: Vezha-Druk.
- [6] Furstenberg, F.F., Harris, L.E., Pesando, L.M., & Reed, M.N. (2020). Practices Among Alternative Family Forms in Western Industrialized Societies. *Journal of Marriage and Family*, 82(5), 1403-1430. doi: 10.1111/jomf.12712.
- [7] Honcharova, A.V., & Murach, D.V. (2021). The main factors of improving the state of the family institution in Ukraine. *New Ukrainian law*, 5, 7-14. doi: 10.51989/NUL.2021.5.1.
- [8] Living, A. (2020). In A Nuclear Family? 8 Common Problems That You May Relate To. *Boldsky*. Retrieved from <https://www.boldsky.com/relationship/parents-and-children/common-problems-faced-by-people-living-in-nuclear-families-130892.html>.
- [9] Makukh, O.I. (2020). Transformation of the values of the modern family. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*, 10, 112-116. doi: 10.25264/2415-7384-2020-10-112-116.
- [10] Morhunova, M.V., & Polishchuk, M.H. (2021). Actual problems of the development of the modern family in Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, 11, 206-209. doi: 10.32782/2524-0374/2021-11/50.
- [11] Protas, O.L. (2020). Transformation of the family institution as a factor in the conditions of family upbringing. *Bulletin of postgraduate education*, 11(40), 136-153. doi: 10.32405/2218-7650-2020-11(40)-136-153.
- [12] Revutska, I.E. (2018). *Legal grounds for creating a family under the legislation of Ukraine and EU member states: comparative legal characteristics* (Doctoral dissertation, Ivano-Frankivsk, Ukraine).
- [13] Sknar, O. (2021). Means of art therapy as a tool for establishing interaction in the family. *Space of art therapy*, 1(29), 75-89. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736833/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2021-Issue%2029%281%29.pdf>.
- [14] Sknar, O.M. (2020). Family interaction in the perspective of the development of civic competence of young people: research indicators. *Problems of modern psychology*, 2(18), 222-231. doi: 10.26661/2310-4368/2020-2-24.
- [15] Sliusar, L. (2014). Divorce in Ukraine in demographic terms: past and present. *Demography and social economy*, 2, 78-89.
- [16] Solonenko, Yu.V. (2021). Family business, family, business family: delineation of entities in the field of scientific research. *Economics and management organization*, 2(42), 115-131. doi: 10.31558/2307-2318.2021.2.12.
- [17] Tsilmak, O.M. (Eds.). (2020). *Psychology of family and marriage: tables, diagrams, comments*. Kyiv: Lira-K.
- [18] Tsiurkalo, T.I. (2009). Study of the institution of the family in the bosom of socio-philosophical knowledge. *Bulletin of the National Technical University "Kyiv Polytechnic Institute"*, 2(26), 148-152.
- [19] Ukraine in numbers (2021). *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_20u.pdf.
- [20] Umanets, N. (2022). Transformations of the role structure of the modern Ukrainian family through the prism of its institutional changes. *Personal spirituality: methodology, theory and practice*, 1, 2(104), 199-212. doi: 10.33216/2220-6310/2022-104-2-199-212.

Список використаних джерел

- [1] Асєєва Ю. О. Трансформація інститут сім'ї в сучасних умовах. *Modern Challenges to Science and Practice: The III International Scientific and Practical Conference* (Varna, Bulgaria, January 24–26, 2022). Varna, Bulgaria. P. 499–502.
- [2] Arlauskas S. Šeima kaip privatinės teisės institutas ir esminis viešosios teisės integralumo veiksnys. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. 2017. Vol. 14. P. 9–19.

- [3] Чеховська І. В., Божук І. І. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 2 (94). С. 246-258. doi: 10.33766/2524-0323.94.246-258.
- [4] Дубич К. В. Актуальні проблеми сім'ї як об'єкта соціальної політики та соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 3–9. doi: 10.32782/humanitas/2021.6.1.
- [5] Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
- [6] Furstenberg F. F., Harris L. E., Pesando L. M., Reed M. N. Practices Among Alternative Family Forms in Western Industrialized Societies. *Journal of Marriage and Family*. 2020. Vol. 82. Issue 5. P. 1403–1430. doi: 10.1111/jomf.12712.
- [7] Гончарова А. В., Мурач Д. В. Основні чинники покращення стану інституту сім'ї в Україні. *Нове українське право*. 2021. Вип. 5. С. 7–14. doi: 10.51989/NUL.2021.5.1.
- [8] Living A. In A Nuclear Family? 8 Common Problems That You May Relate To. *Boldsky*. 2020. URL: <https://www.boldsky.com/relationship/parents-and-children/common-problems-faced-by-people-living-in-nuclear-families-130892.html>.
- [9] Макух О. І. Трансформація цінностей сучасної сім. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2020. № 10. С. 112–116. (Серія «Психологія»). doi: 10.25264/2415-7384-2020-10-112-116.
- [10] Моргунова М. В., Поліщук М. Г. Актуальні проблеми розвитку сучасної сім'ї в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 206–209. doi: 10.32782/2524-0374/2021-11/50.
- [11] Протас О. Л. Трансформація інституту сім'ї як чинник умов сімейного виховання. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 11 (40). С. 136–153. doi: 10.32405/2218-7650-2020-11(40)-136-153.
- [12] Ревуцька І. Е. Правові підстави створення сім'ї за законодавством України та країн – членів ЄС: порівняльно-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.
- [13] Скар О. Засоби арттерапії як інструмент налагодження взаємодії в сім'ї. *Простір арт-терапії*. 2021. Вип. 1 (29). С. 75–89. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736833/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2021-Issue%2029%281%29.pdf>.
- [14] Скар О. М. Сімейна взаємодія у ракурсі розвитку громадянської компетентності молоді: показники дослідження. *Проблеми сучасної психології*. 2020. № 2 (18). С. 222–231. doi: 10.26661/2310-4368/2020-2-24.
- [15] Слюсар Л. Розлучення в Україні в демографічному вимірі: минуле і сучасність. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. № 2. С. 78–89.
- [16] Солоненко Ю. В. Сімейний бізнес, сім'я, бізнес-сім'я: окреслення сутностей у площині наукових досліджень. *Економіка і організація управління*. 2021. № 2 (42). С. 115–131. doi: 10.31558/2307-2318.2021.2.12.
- [17] Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навч.-наоч. підруч. / за заг. ред. О. М. Цільмак. Київ : Ліра-К, 2020. 266 с.
- [18] Цюркало Т. І. Дослідження інституту сім'ї в лоні соціально-філософського знання. *Вісник Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут»*. 2009. № 2 (26). С. 148–152. (Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка»).
- [19] Україна у цифрах, 2020. Державна служба статистики України. 2021. 44 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_20u.pdf.
- [20] Уманець Н. Трансформації рольової структури сучасної української сім'ї крізь призму її інституціональних змін. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Т. 1. № 2 (104). С. 199–212. doi: 10.33216/2220-6310/2022-104-2-199-212.

Transformation of the Family Institution in Modern Conditions: Psychological and Legal Aspect

SHUMKO Yana

Research Fellow of the Department of Preparation of Educational and Scientific Publications of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6297-6445>

Abstract. The relevance of the research topic lies in the fact that the family has high personal significance, which is a necessary life center that protects and protects a person. The development of the new, independent state of Ukraine is impossible without strengthening the institution of the family, which in daily experience has concentrated primordial social and personal problems and values. Playing the main role in the architecture of human existence, it has a whole system of unique spiritual and material values through which the whole world is perceived. The family is the basis of the state, which forms the basic prerequisites for the functioning of society, through the birth of children and the support of the existence of all family members as a result of the action of social processes, since the driving force of life is the relationship between a man and a woman. At the current stage, the institution of the family is experiencing a social crisis caused by a number of factors. The main cause of family problems is conflicts of an interpersonal, socio-domestic, psychological and physiological nature, which are most often determined by the socio-economic, socio-political and moral conditions of people's lives and their ability to overcome difficulties that arise in everyday reality. The purpose of the article is to promote the development of a responsible personality, focusing on moral culture; disclosure of the essence and content of the concept of the family institution; scientific and theoretical substantiation of the system and main mechanisms of state regulation; coverage of the current state and problems of the development of the institution of the family in Ukraine, etc. The scientific novelty of the obtained results is that, based on the research, the theoretical, organizational and legal foundations and directions for improving the mechanisms of the development of the family institution were studied and summarized. The practical significance of the article lies in the expansion and deepening of theoretical knowledge about the development of the family institution in Ukraine and is an attempt to solve problematic aspects of practical implementation. These and other factors are the basis for the conclusion that family life and the institution of marriage have greatly weakened, especially in Western countries. The institution of the family is experiencing a crisis, decline and degradation, its main function - procreation - is being nullified. It is also necessary to take into account that society is constantly changing, the family must also change, adapt to social changes. The family is not just a flexible social institution, but one of the permanent factors of human experience.

Keywords: family; state; family functions; family; development; problematic aspects.